

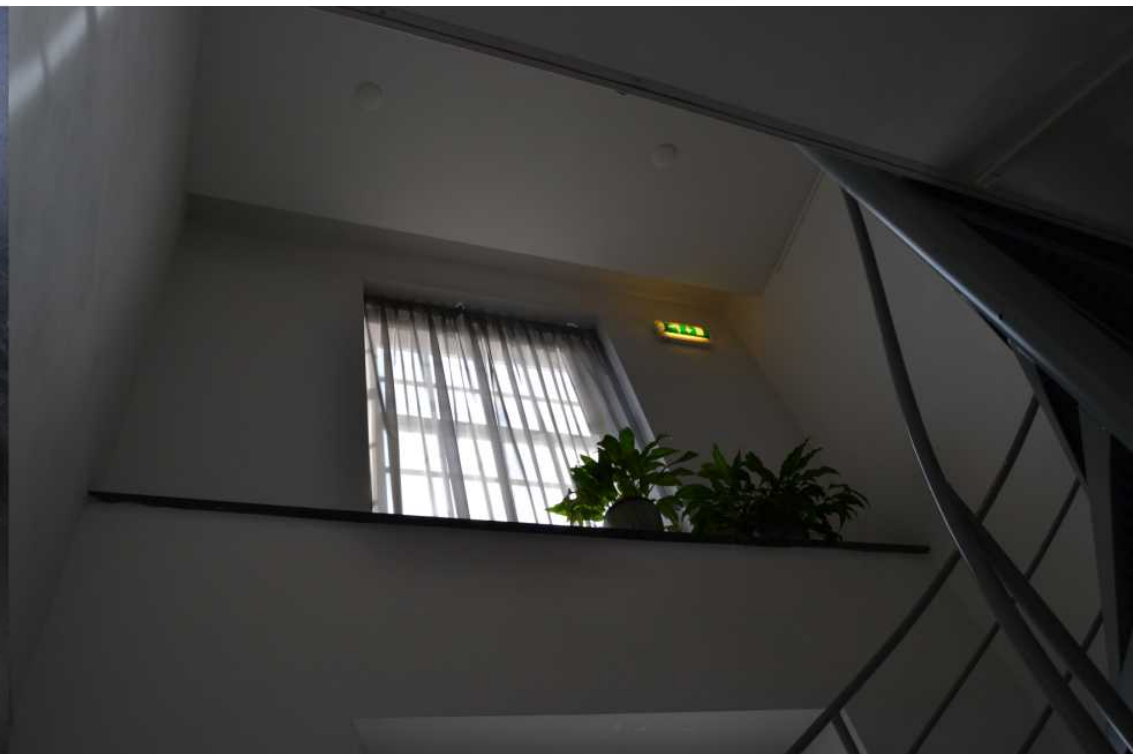
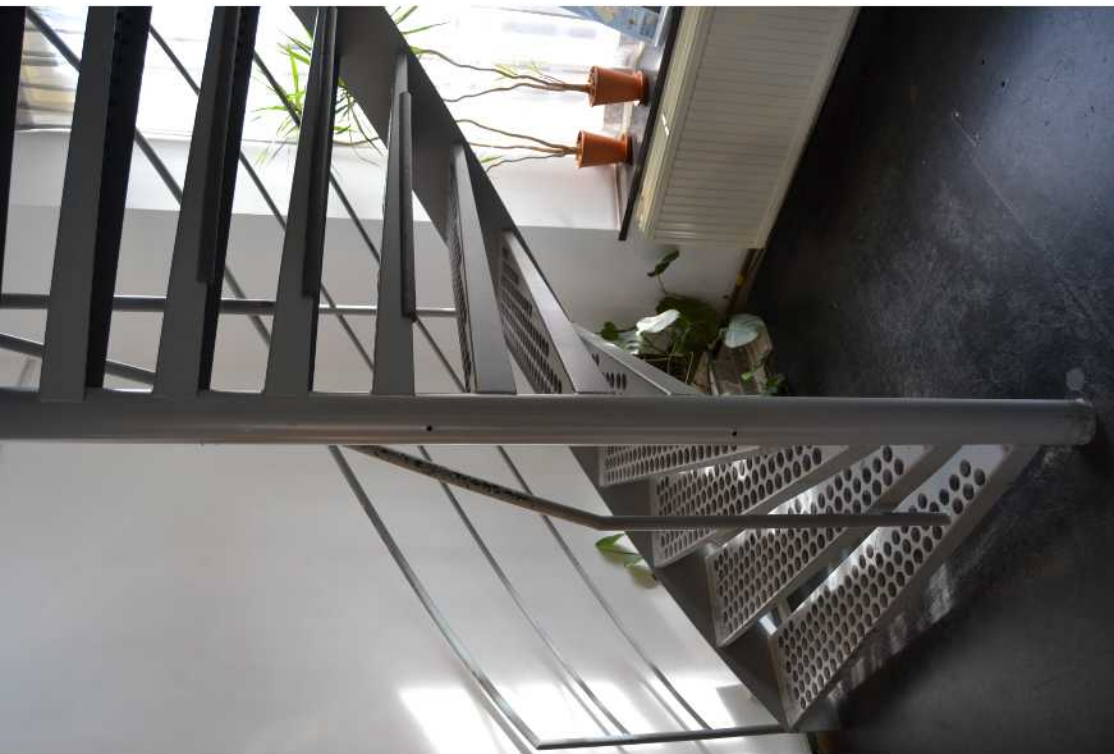
Comenius Museum

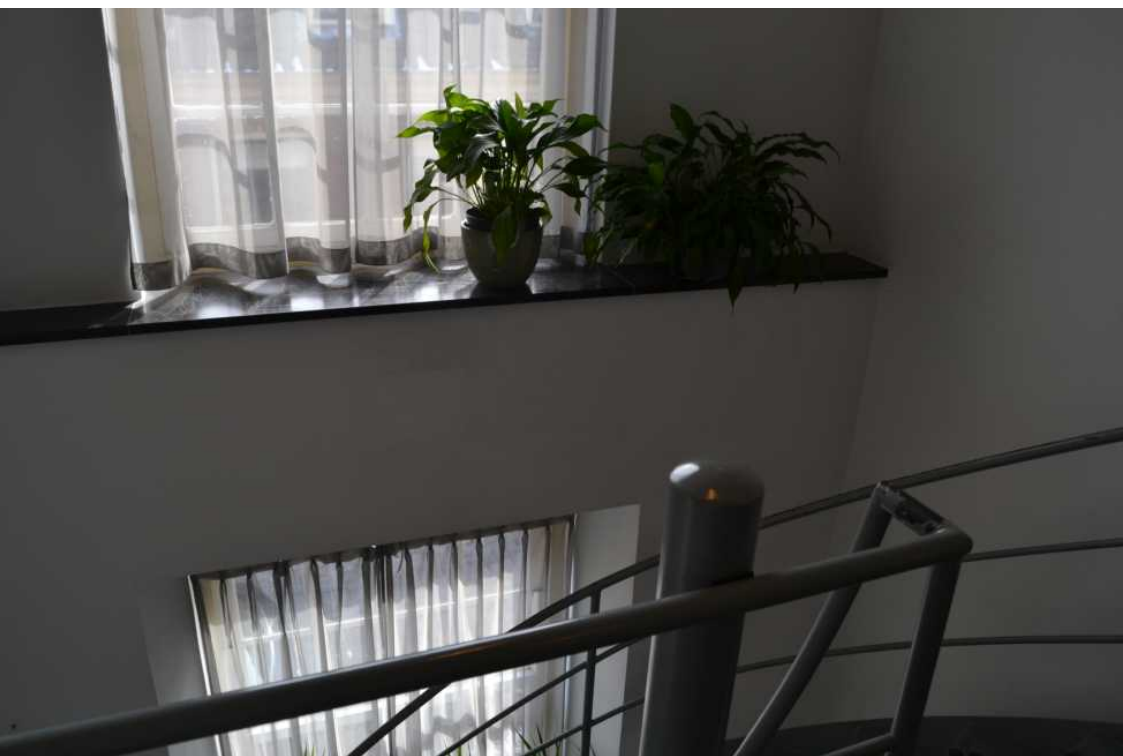
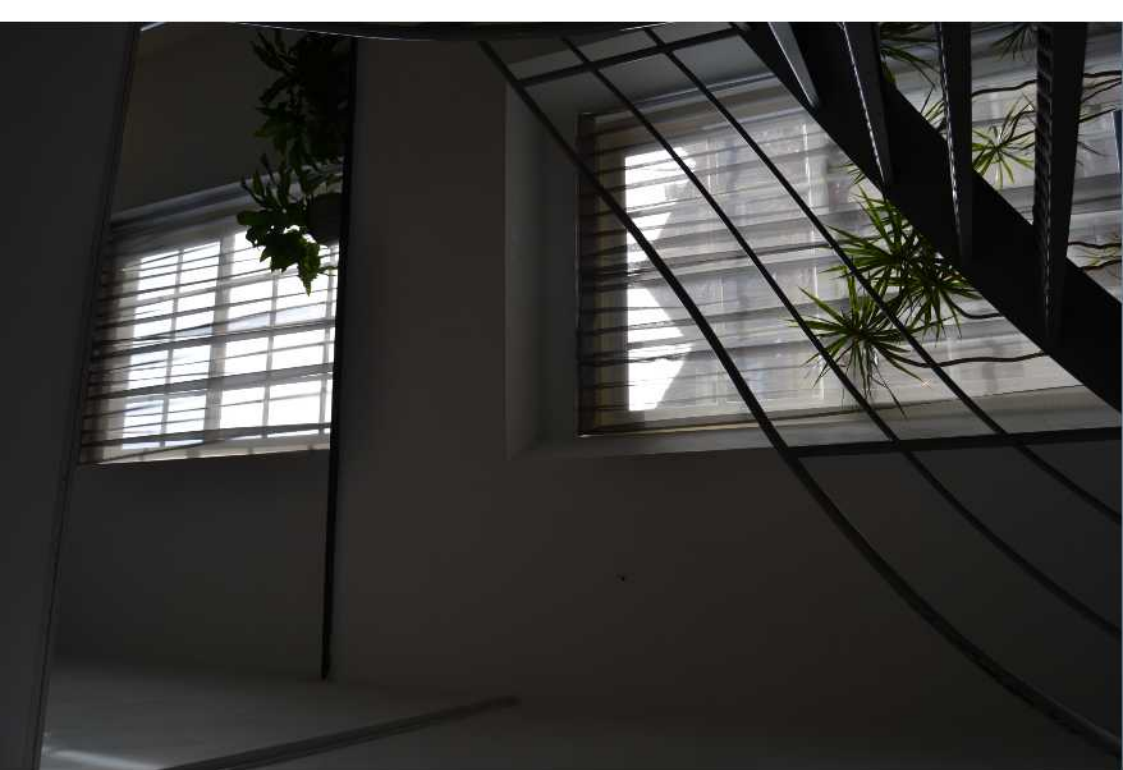
De Comenius Museum is een museum dat gewijd is aan de levenswijze van Jan Amos Comenius, een van de grootste pedagogische denkers van de 17e eeuw. Het museum is gevestigd in het voormalige woonhuis van Comenius in Praag, Tsjechië. Het museum is een belangrijk onderdeel van de Comenius-erfenis en biedt bezoekers de kans om te ontdekken hoe Comenius zijn onderwijsmethode ontwikkelde en hoe hij de wereld veranderde. Het museum is een must-see voor iedereen die geïnteresseerd is in de geschiedenis van het onderwijs.

www.comeniusmuseum.nl

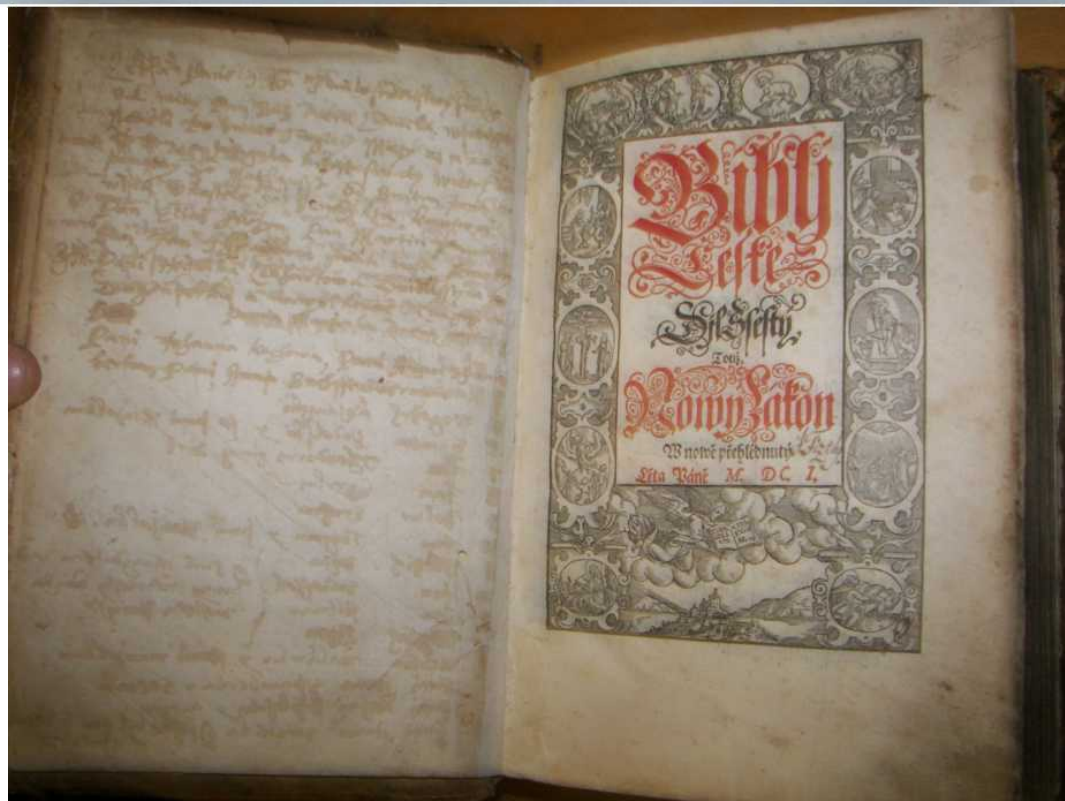

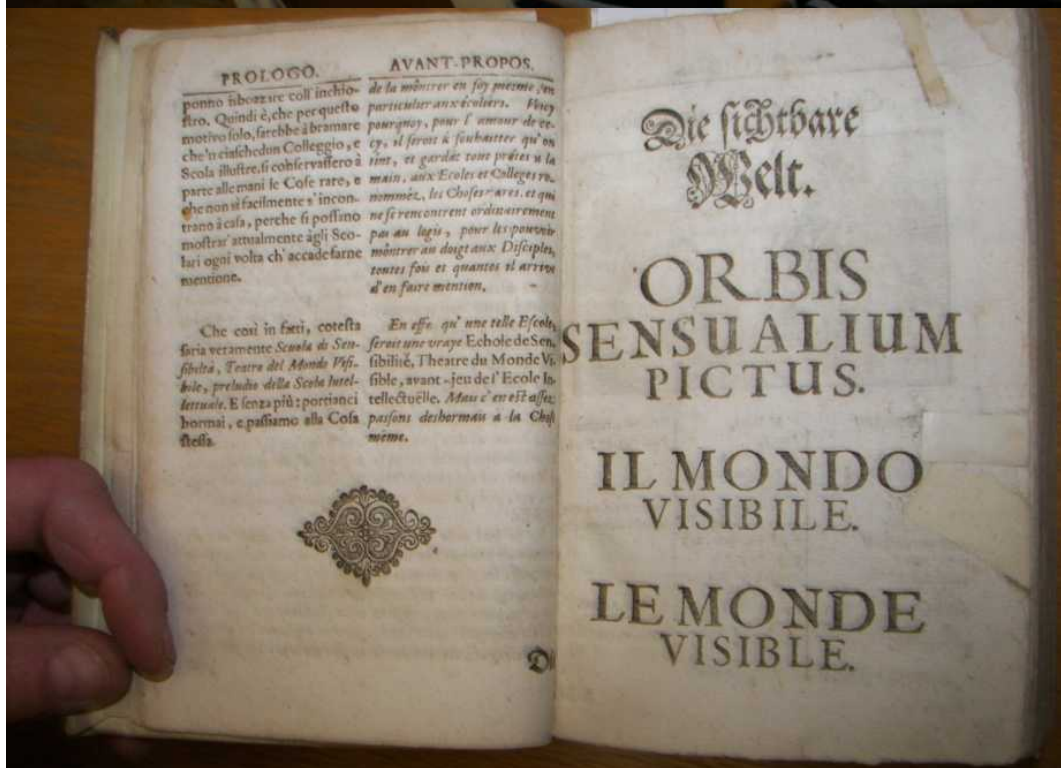

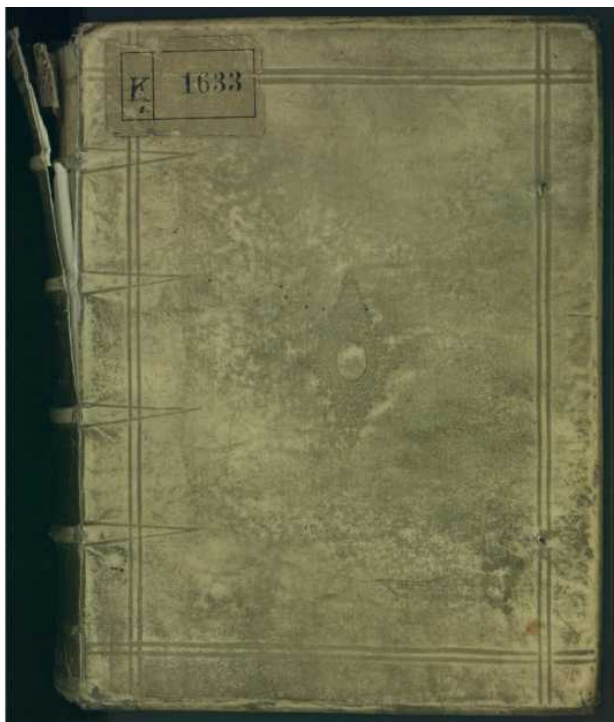
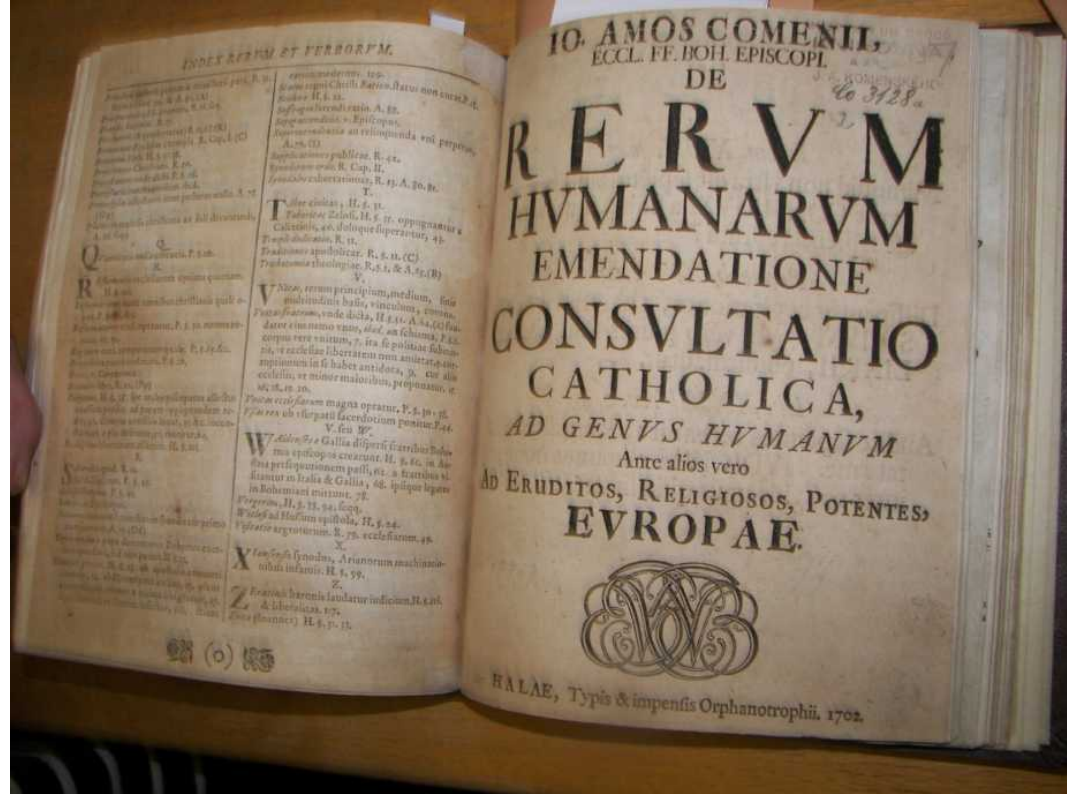

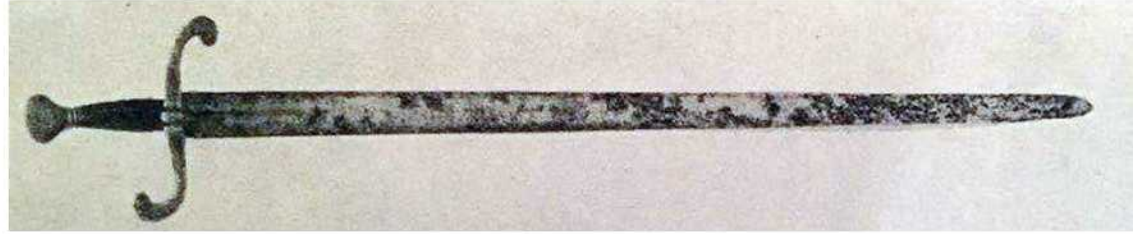

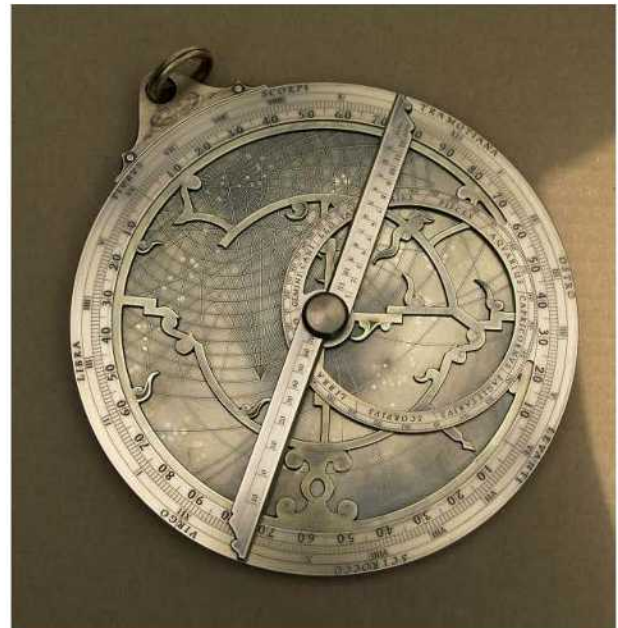

Scuprava liturgických předmětů

Astroλάβ

Geodetický teodolit

Model a fungování labyrintu v dioramatické vitrině

Jedinečná Komenského kresba města, která zobrazuje město-svět, by měla být umělcem co nejvěrněji převedena do trojrozměrného modelu. Technologie není definována, jistou možností je 3D tisk. Svět bude v modelu vytvořen bez lidí, jejichž hemžení bude znázorněno až videomappingem. Pomocí pěti tlačítek budou spuštěny různé sekvence z tohoto Komenského literárního díla, které bude provázet mluvené slovo ve třech jazycích a příslušná videomappingová animace. Texty i návrhy na konkrétní výjevy dodá autorský tým v průběhu realizace.

Inspirace pro tvůrce modelu a autory videomappingu

Labyrint světa a ráj srdce

to jest,

světélé vymalování,

kterak v tom světě a věcech jeho všechněch

nic není než matení a motání,

kolotání a lopotování,

mámení a šalba, bída a tesknost,

a naposledy omrzení všeho a zoufání;

ale kdož doma v srdci svém sedě,

s jediným Pánem Bohem se uzavírá,

ten sám k pravému a plnému myslí upokojení

a radosti že přichází.

Komenský používá metaforu labyrintu na mnoha místech svého díla. Výslovně zmiňuje antické vyprávění o Theseovi, který s pomocí Ariadny nitě unikne z krétského labyrintu. V LRP popisuje labyrint jako budovu se složitými stěnami a dveřmi, aby ti, kteří vstoupili, nemohli najít východ. Což přeneseně znamená jakýkoliv složitý úkol.

V kresbě v rukopise *Labyrintu světa a luthausu srdce* Komenský představuje velké nepřehledné město plné staveb, ze kterých (s malými výjimkami) zmizela veškerá přirozenost. Tak poutník udiveně pozoruje hemžení mnoha lidí (všudy plno lidu), nesčíslné zástupy, sunoucí se ulicemi. Pozoruje zmatení a zblouznění. Tento výjev není na horizontu zdoben, obklopuje jej pouze tmavá a bezedná hlubina, „ani břehů ani dna nemající“. Svět je popsán jako velkoměsto pulsující čilým hektickým ruchem s jeho sociálními, politickými a hospodářskými problémy. Zatímco v běžných představách labyrintu je předpokládána cesta záchrany – hozením Ariadny nitě, provázení Ducha svatého, líčí Komenský cestu labyrintálním světem v její zjevné bezvýchodnosti. To uvádí prostřednictvím různých životních situací, až dospěje ke smrti. Téma tohoto labyrintu je úpadek lidské civilizace. Je to kritika její kultury. Současně svět není zcela ztracen.

Komenského labyrint se tak oproti běžným vyobrazením tohoto v 17. století velmi oblíbeného tématu podstatně liší. Zde nehledá zbožná duše sama sebe a ještě méně obraz představuje odraz myslí, aby ve smyslu zpytování svědomí dospěla k sebereflexi. Mnohem více zde jde o pohled ven. Podobně jako antický Daidalos, který vytvořil krétský labyrint, i tento Komenského labyrint stvořil „deus artifex“ v jeho nádherné, ale přesto nakonec nikdy neproniknutelné jedinečnosti. A právě jeho perspektivou se dívá Komenského Poutník putující světem. Ten se hned nevydá do labyrintu, ale napřed se svými průvodci vystoupá na onu vysokou věž, ze které vidí vedle zmatení i řád světového labyrintu. Na textové rovině je

patrná tato ambivalence, takže na počátku není soud Poutníka jednoznačně negativní. Naopak. Sice pozoruje lidský zmatek, což mu již umožnila ona ptáčí perspektiva, ale objevuje i smysluplnou základní strukturu onoho světa, který je „město na pohledění pěkné a stkvělé a široké velice“. Pozoruje „spořádání pěkné“. Toto se dá rozpoznat i v Komenského obrázku. Komenského labyrint tedy není v žádném případě chaotický a nemající řád, ale má zcela jasnou strukturu. Tak probíhá z východu na západ (podle staré kartografie zleva napravo) cesta lidského života od Brány života až po Bránu rozchodu, kde se rozděluje do šesti hlavních ulic lidských stavů, které probíhají rovněž z východu na západ. Ty jsou řazeny současně z jihu na sever (tedy z vrchu dolů). Jako poslední místa pobytu člověka jsou uvedeny: Hrad štěstí (ležící zcela na západě), popisovaný jako společný cíl života všech lidí, Ryňk obecní a také Residenci královny světa moudrosti. Na jedenácti rozdílných stavech Komenský zobrazuje lidské přebývání, které mimochodem ukazují existenci všeobecné smrti způsobené prvotním hříchem. Tak svět po vyhnání z ráje znamená také stálou námahu a práci. Lze to brát i pozitivně jako „laborintus – tedy labor intus“. Komenského náčrt je zajímavý i z hlediska uměleckého, kde ukazuje tuto dvojí perspektivu. Nejprve jemnými tahy skicuje jednotlivé části světa, aby je poté doplnil malými domečky. Tak strukturuje řád světa. Lidské zmatení se odehrává ve světě, který má řád, který mu udělil „artifex divinus“.

Komenský ve své kresbě sjednocuje různé grafické a literární tradice, které z ní dělají jedinečný výtvar. Přičemž je důležité: základem je Bohem daný **řád stvoření**, ne původní rajský, ale ten následný. Na druhé straně je obraz tohoto labyrintu veskrze negativní. **Chování člověka odporuje původnímu smysluplnému řádu**. Komenský graficky znázorňuje radikální kritiku lidské kultury.

Vstup do muzea, stěna naproti vstupních dveřím:

Hlavní nadpis **MUNDUS COMENII**

Podnadpis

RES HUMANAЕ – Eruditio, Religio, Politica

„Co jsou věci lidské? Zajisté VZDĚLÁNÍ, NÁBOŽENSTVÍ a POLITIKA [...] Myslím, že bychom se zde měli všichni shodnout především na tom, že vznešenost lidská má tři kořeny, vlastní jen lidskému duchu: rozum, který věci zkoumá, vůle, která v nich hledá prospěch, a puzení k činům, vyzbrojené a vymezené našimi schopnostmi A pohledme, jaké RATOLESTI z těchto kořenů vyrůstají a jaké přinášejí PLODY. [...] Z dychtivosti po pravdě pochází FILOSOFIE, což jest úsilí o moudrost. Z touhy po dobru se rodí ZBOŽNOST, což jest péče o nejvyšší dobro a jeho využití. Z vůle uspořádat věci podle své volby pochází v konečném důsledku POLITIKA, což jest vedení lidí, kteří stále něco podnikají, podle takových pravidel, aby si v tom, co dělají, nepřekáželi, nýbrž pomáhali.“ (Consultatio catholica, Panegersia)

(Nahoře pod stropem budou laureáti Komenského ceny. Je třeba vhodně umístit nadpis této části a celou grafiku, aby bylo zřejmé, že se nejedná o součást expozice)

stěna A

Náboženství:

Název: Religio

Symbol: trojúhelník

Nadpis: „Religio est Spiritualis Prudentia cum Deo ut Deo hoc est cum Ente summo summe conversandi“ (Consultatio catholica)

„Náboženství je duchovní umění nanejvýš prozíravě obcovat s Bohem jakožto Bohem, to je nejvyšším jsoucnem.“

+ anglicky a holandsky

Hlavní text:

Jan Amos Komenský o sobě prohlásil, že je teologem. Náboženství určovalo smysl lidské existence i jeho osobního života a mělo podstatný vliv i na jeho veřejné působení a odborné zájmy. Podle Komenského je náboženství **duchovní umění** či **moudrost**. Oproti původnímu jednoduchému náboženství v ráji stojí labyrint jeho doby, kdy se kvůli náboženství dokonce válčí. Protestant Komenský usiloval o smíření všech církví včetně katolické. Jedinou příčinou všech zmatků světa je neschopnost či neochota rozeznávat **nezbytné** a skutečně cenné od **ne nezbytného**. Cestou ze zmatku náboženství je **návrat k Bohu**.

Šuplíčky:

Šuplík 1 – REFORMATIO – listování 3 jazyky

Šuplík 2 – BIBLIA – displej: digitalizovaná Bible kralická, nizozemská Statenvertaling z roku 1618 a anglická King James Version z roku 1611 (případně Lutherova Bible či Ženevská)

Šuplík 3 – LUDUS – mechanická hra - Dva kruhy, střed mají od sebe tak, že se překrývají v jednom místě – po obvodu budou menší kruhy, kde je možné umístit obrázky – budou si muset otáčet a hledat správné kombinace

Šuplík 4 – PRAXIS PIETATIS – maketa + text

Šuplík 5 – ESCHATOLOGIA – obrázek shromáždění národů z Lux e tenebris – podsvícený obrázek, např. 5 možností ovládnutí podsvícení, kdy by se stiskem tlačítka rozsvítila patřičná oblast obrázku, doplněno texty (na kartách nebo deskách)

Šuplík 6 – CONTEMPORARITAS - zde by se hodil např. citát z Truchlivého ohledně rozdílu mezi rmoucením pro vlast a pro katastrofy ve světě. Forma kvízu, kde budou reálné události

z života Komenského a podobné otázky ze současnosti.

Forma – listování, ale nebude to otvírací skříňka, spíše jako trhací blok (třeba 5 různých destiček na dvou polovinách, z pevného materiálu).

- jednotlivá témata

Husitství a jednota bratrská – předzvěst evropské reformace

Komenský byl biskupem jednoty bratrské, nevelké, ale významné církve českého původu vyrůstající z husitství. Jan Hus o sto let dříve než Luther usiloval o obnovu církve podle původního vzoru. Jednotě, založené v polovině 15. století, se stal nejbližším kalvinismus, ale zachovala si svébytnost. V důsledku nábožensko-politických konfliktů 17. století prakticky zanikla.

Bible a Komenský

Jedním z nejvýznamnějších českých překladů Písma byla Kralická Bible, pořízená z původních jazyků učenici a tiskaři jednoty bratrské. Komenský sestavil výtah z Písma – *Manualník aneb jádro celé Bibli svaté*. Bible je pro něj zdrojem věčné moudrosti a spolu se světem a smysly jednou z knih daných člověku k pravému poznání.

Zjevení soudobých proroků

Ve své době populárním zprávám vizionářů věřil i Komenský. Byl uchvácen viděními Kristiny Poniatowské, Kryštofa Kottera a Mikuláše Drábíka, která publikoval, vehementně obhajoval a šířil. Byla součástí jeho představy nastupujícího tisíciletého království Kristova před definitivním koncem světa. Celá jeho všenáprava směřovala k tomuto cíli.

Komenského obhajoba Boží Trojice

Křesťanská víra v trojjediného Boha byla některými racionalisty odmítána, v 16. a 17. století zvláště následovníky Fausta Sozziniho (1539–1604). Komenský se velmi angažoval v obhajobě základního křesťanského dogmatu. K tomu využíval filosofii i mystiku a analogie božské trojice hledal i v přírodě.

vitřina s oculus fidei – model srdce s okem

Komenský demonštruje správné a nezkreslené poznání v oblasti víry emblémem „cor oculatum – srdce opatřené okem“ v podobě tří druhů ptáků. Holubice pod polojasnou oblohou nese v zobáku srdce, u sovy pod zataženou oblohou je zobrazeno oko a ve středu emblému má orel v zobáku obojí – srdce vybavené okem a je vystaven plné záři pocházející od Krista. Holubice se srdcem znamená prostou víru bez rozumového zdůvodnění, oko se sovou pouhý rozum, který rovněž nezaručuje plnost teologického poznání. Orel disponující oběma schopnostmi, osvícen božským Logem, poznává plně a jasně.

„Srdce bez oka je v Bibli prostá víra bez rozumu. Oko bez srdce je v Bibli naopak rozum bez víry. Srdce s okem je v Bibli zcela zřejmá víra.“

Podle Komenského emblému ze spisu *Oculus fidei*, Amsterdam 1661

Komenský a smířeni církvi

Napětí mezi konfesemi s nemalými politickými dopady dosahovalo v době Komenského vrcholu. Komenský hájil svou církev, ale současně vedl dialog s příslušníky jiných vyznání. S raným ekumenismem – irénismem se setkal během studia v Heidelbergu a sám jej tvořivě rozvíjel. V roce 1645 se zúčastnil v Toruni náboženských rozhovorů, které měly smířit polské protestanty, katolíky i pravoslavné. Komenský usiloval o smír na stejném křesťanském základě a také o christianizaci pohanů.

stěna B – ústřední

RES PUBLICA LITTERARIA

Přestože se pojem republika učenců (Republic of Letters, Republik der Letteren) objevil poprvé již na začátku 15. století, až v době Erasma Rotterdamského se rozšířil jako označení pro ideál nadnárodního a později i nadkonfesijního společenství vzdělanců. Intelektuálové raného novověku se k tomuto společenství hlásili až do 18. století a pěstovali čilé osobní a korespondenční styky, vyměňovali si dary, zejména knihy, a informovali se o literárních a vědeckých novinkách bez ohledu na vzdálenosti, náboženské či politické rozdělení kontinentu. Většina z těchto osobností, ať již se jednalo o humanisty, profesory, dvořany, knihovníky, řádové učence či osvícence, se věnovala více oborům – filosofii, teologii, filologii, přírodním vědám, umění, medicíně či okultním naukám. Navzájem si vyměňovali poznatky, publikovali knižně i v prvních vědeckých časopisech, ale vedli i polemiky. Republika učenců byla neviditelná, neměla hranice, vojska ani vůdce (i když měla svá geografická centra i nezpochybnitelné autority), přesto byla velmi vlivná. Komenský se stal významnou postavou této republiky zejména po roce 1631, kdy vyšla jeho nesmírně populární učebnice *Janua lingvarum reserata* a o jeho díla se začali zajímat vzdělanci řady evropských zemí. Tehdy si začal aktivně dopisovat s řadou významných osobností republiky učenců.

Osobnosti:

Johannes Piscator (1546–1625)

Reformovaný teolog, výborný znalec Písma a biblických jazyků, první profesor Akademie v Herbornu (zal. 1584). Od původního luterství se přiklonil ke kalvinismu. Kromě početných teologických spisů psal i filosofické. Zjevení sv. Jana vykládal v chiliastickém duchu.

Johann Heinrich Alsted (1588–1638)

Reformovaný filosof a teolog. Učitel a přítel Komenského, v Herbornu pracoval až do roku 1629, poté působil v Sedmihradsku. S Komenským jej pojil chiliasmus, pansofie, pedagogické názory či idea theatra, především jej ovlivnil svým encyklopedismem.

Johann Valentin Andreae (1586–1654)

Luterský teolog. Komenský vycházel z jeho díla, které sjednocuje všechny důležité reformní snahy protestantismu před třicetiletou válkou. Je mu připisováno spoluautorství tzv.

rosenkruciánských manifestů. Vliv Andreaeho je patrný zejména v Komenského *Labyrintu světa a ráji srdce*.

Johann Mochinger (1597–1639)

Významný astronom a bohatý gdaňský měšťan, absolvent práva v Leidenu. Jeho hlavním zájmem byla astronomie, postavil 46 m dlouhý dalekohled. Publikoval ceněné práce o povrchu Měsíce a o kometách. Komenský jej navštěvoval a udržovali korespondenční styk. Hevelius patřil i k významným korespondentům Marina Mersenna a Samuela Hartliba

Martin Opitz (1597–1639)

Slezský učenec a významný německy píšící básník, později člen gdaňského učeného kroužku. Věnoval se i historii a působil v diplomacii. Ve druhé polovině 30. let 17. století si dopisoval s Komenským.

Marin Mersenne (1588–1648)

Minorita, francouzský polyhistor, zvláště matematik a fyzik. Organizátor pařížského intelektuálního života přezdívaný „poštovní schránka Evropy“, přítel Descartův. Jeho korespondenční síť patřila v první polovině 17. století k nejvýznamnějším v Evropě. Ocenil Komenského reformní návrhy a zajímal se o pansofii.

René Descartes (1596–1650)

Filosof, matematik a fyzik, přední představitel filosofického racionalismu a zastánce metodické skepse jako základu spolehlivého poznání. S Komenským se setkali a diskutovali na zámku Endegeest poblíž Leidenu roku 1642. Pro Komenského byl rozum jen jedním ze tří základních zdrojů poznání, proto považoval Descartovu filosofii za jednostrannou. Proslulý filosof se zase sžíravě kriticky vyjadřoval o Komenského pansofickém projektu. Komenský se s kartesianismem vyrovnával do konce svého života.

Johannes Rulitius (1602–1666)

Reformovaný kněz pocházející z Falce, pomáhal shromažďovat prostředky pro exulanty. Žil v Říši, v Anglii a Nizozemí. V Amsterdamu působil jako kněz německé reformované církve a setkal se zde s Komenským. Spolu s Johannem Moriaenem šířil jeho díla. Byl aktivním členem komunikační sítě Samuela Hartliba a dopisoval si s Komenským.

Valerian Magni (1586–1661)

Kapucín italského původu, provinciál pro Čechy a Rakousy, filosof, diplomat, významný představitel antiaristotelské filosofie a odpůrce jezuitů. V procesu rekatolizace českých zemí po roce 1620 zastával mírný postup a vůči vlastní církvi měl kritický postoj, reformaci však odmítal. Byl jedním z iniciátorů interkonfesijních jednání v Toruni v roce 1645. Komenský na naléhání přátel napsal proti Magnimu v letech 1644–1645 dva polemické, ale rovněž smířlivé spisy. Magni reagoval svým spisem.

Antoinetta Bourignonová (1616–1680)

Francouzsko-vlámská mystička, žijící po určitou dobu v Amsterdamu. S Komenským ji pojilo přátelství i milenaristické očekávání. Zdůrazňovala péči o potřebné a odmítala všechny církve, podle ní nakažené světským duchem. Nakonec v pochybnostech Komenského žádala, aby jí nevěřil, pokud v ní nenalezne prorockého ducha.

Samuel Maresius (1599–1673)

Francouzský kalvínský teolog a kazatel. V nizozemském exilu působil na více místech, od roku 1643 přednášel v Groningenu. S Komenským se setkal v Amsterdamu 1656, pomáhal mu získávat podporu pro uprchlíky z Polska i s vybudováním knihovny. O tři roky později došlo mezi oběma k radikální roztržce z důvodu Komenského chiliasmu. Maresius odmítal i ústupky jiným konfesím v teologických otázkách a smíření církví, byl autorem řady teologických polemik. Z teologické disputace se pro Komenského vyvinula veřejná obhajoba jeho ústředního životního úsilí – všenápravy.

Pierre Bayle (1647–1706)

Reformovaný teolog, filosof, logik a představitel encyklopedických snah. Rodák z Nassavska, studoval v Herbornu u Johanna Heinricha Alsteda, ve Švýcarsku, Anglii a v Nizozemí. Stal se zetěm Alsteda. Od roku 1629 působil jako profesor teologie a filosofie v Karlovském Bělehradě (Alba Iulia) v Sedmihradsku. S Komenským udržoval přátelské styky, stál za jeho pozváním do Sárospataku. Dopisoval si s řadou učenců.

EUROPA

Mapa evropské „Republiky učenců“.

Mapa tehdejší Evropy, učenecká centra, Komenského cesty, tiskárny a portréty učenců.

Místa Komenského pobytů: Uherský Brod-Nivnice, Strážnice, Přerov, Žeravice, Fulnek, Brandýs nad Orlicí, Horní Branná, Vlčice, Lešno, Elbink, Toruň, Londýn, Elbląg, Sárospatak, Amsterdam, Herborn, Heidelberg, Görlitz, Szprotawa, Berlín, Stockholm, Endegeest, Haag, Wlodawa, Leiden, Lübeck, Bremen, Gdaňsk, Norrköping, Toruň, Skalica, Púchov, Lednica, Brzeg, Poznaň, Frankfurt, Štětín, Hamburg, Groningen, Utrecht a Breda.

Tiskárny Komenského spisů v době jeho života: Oxford, Londýn, Paříž, Leeuwarden, Amsterdam, Arnhem, Kampen, Leiden, Rotterdam, Utrecht, Kolín nad Rýnem, Marburg, Hanau, Herborn, Frankfurt, Norimberk, Tübingen, Basilej, Bern, Curych, Lipsko, Pirna (?), Praha, Olomouc, Trenčín, Levoča, Bardejov, Stockholm, Tartu, Gdaňsk, Lešno, Břeh, Oradea, Alba Julia.

Destinace Komenského dopisů: Londýn, Gdaňsk, Elbląg, Amsterdam, Stockholm, Norrköping, Poznaň, Curych, Basilej, Lednica, Brzeg.

šuplíčky

STĚNA Č. 2 – REPUBLIKA UČENCŮ

Šuplík 1 – LABYRINTHUS – listování pevnými deskami (vztah k labyrintu na podlaze); vysvětlení labyrintu jako takového od starého Řecka až po baroko. Měla by se využít nejrůznější zobrazení labyrintů z různých dob.

Šuplík 2 – EPISTOLAE – faksimile Komenského dopisů (pod sklem) – zásuvka Komenského pracovního stolu

Šuplík 3 – LUDUS – sada 3 mechanických válců, svisle položené v šuplíku, průměr co největší možný, každý válec bude mít tři části, dole bude jméno, uprostřed obrázek a nahoře část textu, která prozradí, co dané učence spojuje (encyklopedisté, Hartlibův okruh, atd...)

Šuplík 4 – JANUA LINGUARUM - maketa + text

Šuplík 5 – ROSA CRUCIS – podsvícený text s obrázky

Šuplík 6 – CONTEMPORARITAS - forma kvízu, kde budou reálné události z života Komenského a podobné otázky ze současnosti. Tématem by byla komunikace ve vědě i

společnosti globalizovaného světa.

Forma - systém malých kufříků – malých desek s klikami (např.), na vnější straně by byla otázka, nebo problém – čas na zamyšlení – po zvednutí víka by se objevilo vysvětlení.

stěna C – věda a vzdělání

SCIENTIA ET EDUCATIO

Nadpis: „*Scientia est rei certae certa notitia*“ (LRP)

Text:

Mnohem častěji než o vědě hovoří Komenský **o moudrosti**. Lidská moudrost je odvozena od moudrosti nejvyšší, od Boha. Myšlenka **univerzální vědy** je jedním z velkých filosofických motivů 17. století. Komenský usiloval o znovuobjevení porušené jednoty a harmonie člověka s Bohem, přírodou a ostatními lidmi. To je vlastním smyslem vzdělání, aby člověk poznal své místo v řádu stvoření, překonal svou pokaženost a mohl svět dobře spravovat. Přírodu nemá ovládat, ale má se chovat v souladu s přirozeností. To platí i o vzdělávání, které je možné a dokonce snadné, děje-li se přirozeně.

Citát: „*Proto by bylo dobře rozvést dle jednotlivých témat celý obsah přírody, to jest obsah knihy světa i knihy Písem a také knihy vlastního vědomí. [...] Tak by bylo možno využít vlastností všech věcí v přírodě [...] k odhalení tajemství věd, moudrosti, zbožnosti a věčnosti, se svrchovaným vkusem a užitkem.*“ (Obecná porada)

Námět pro šuplíčky:

Šuplík 1 – DIDACTICA – vysvětlující texty k didaktickým spisům, listování ve třech jazycích

Šuplík 2 – ENCYCLOPAEDIA – na deskách snímky dobových encyklopedií, popisy; v části šuplíku lze udělat něco na způsob lístkového katalogu (ale ne v takové míře, max. 100)

Šuplík 3 – LUDUS – modely vesmíru (Koperník, Brahe, Ptolemaius) – mechanicky pohyblivé, vyřezáno z mosazné desky, bude upřesněno

Šuplík 4 – THEATRUM – rozkládací kartonový model dobového divadla, případně podle Orbisu; hlavním smyslem je vysvětlení pojmu theatrum v dobovém vnímání

Šuplík 5 – ORBIS PICTUS – obrazovka (více verzí, buď různé země, jazyky, období...)

Šuplík 6 – CONTEMPORARITAS – citáty Komenského z Obecné porady a z Didaktiky, vztahující se k současným problémům školství

Forma – šuplík bude mít zasouvací karty (vidět půjde jenom její hřbet, kde bude heslem zmíněn problém), po vytáhnutí se jim objeví citát; budou opět 3 sady (pro každý jazyk)

Filosofická inspirace

Filosofie byla spolu s teologií základním konstrukčním prvkem Komenského myšlení. Z tohoto základu vyrůstá i jeho pedagogika. Ústřední myšlenkou je **všeobecná harmonie a lidská aktivita**. Navazoval na starověké autority, ovšem ne bez výhrad. Pohanské filosofii schází skutečné světlo moudrosti – křesťanský Bůh a jeho zjevení. Od Platóna převzal Komenský myšlenku, že všechny ideje jsou sjednoceny v Boží mysli a jednota těchto idejí je základem všech věcí i jejich poznatelnosti. Člověk je nadán vnitřní pravdou, rozumem. Poznávání se neděje prostřednictvím slov, ale věcí. Komenský byl ovlivněn i renesanční hermetickou filosofií a alchymickým učením. Koncepce přírody jako rozvíjející se jednoty pomohla Komenskému k pojmání člověka jako mikrokosmu. Netoužil primárně po objevování přírodních zákonů, jako spíše po poznání smyslu světa a jeho účelu pro člověka. Proto rozpracoval do takových detailů svou filosofii výchovy. Jeho úsilí směřovalo jiným směrem, než revoluční učení Koperníka či Descarta, s nimiž po celý život nepřestával polemizovat.

Pansofie

V důsledku zámořských objevů, Koperníkova učení, rozpadu jednotné křesťanské Evropy a rovněž středověkého politického universalismu pociťovali lidé a zvláště intelektuálové raného novověku krizi vědění, náboženství a politiky. Mnozí se snažili znovuobnovit jednotu rozpadajícího se obrazu světa. Komenský se domníval, že recept nalezl ve vševědě, v pansofii, pomocí které bude dosaženo univerzálního poznání věcí a kýžené harmonie. V jeho pojetí představuje pansofie spíše všeobecnou moudrost, filosofii pro každého, cestu lidské mysli světem. Člověk má poznat všechny věci, způsob jejich bytí i jejich účel a užitek. Všechno neznamena každou věc do všech podrobností, ale vše, co člověk potřebuje znát k důstojnému životu na zemi a na cestě k věčnosti. Takové vědění má vést člověka nejenom k poznávání, ale i k tomu, aby věci poznané také chtěl, uměl ovládnout a užívat k dobru. Vede tedy k aktivnímu přístupu k životu, k vědomému sebeutváření a sebezdokonalování.

Via lucis

Immediata inspectio, Sermo, Coetus publicus, Scriptio, Ars typographica, Ars navigandi, Lux intellectualis.

„Viděli jsme, že světlo se rozsvěcuje, doutná a plane zpravidla po stupních. Nejinak je tomu s rozumovým světlem duší, s moudrostí...

Tak dosud pozorujeme šest jakýchsi stupňů, jimiž se rozumové světlo rozvíjelo lidem v stále větší. Z určitých důvodů však soudíme, že zbývá ještě sedmý, onen plný, nejvyšší a universální, který hledáme.“

Šest stupňů tvoří: bezprostřední poznání přírody v ráji, komunikace s Evou, posléze veřejná shromáždění lidí, vynález písma, po něm knihtisku a nakonec mořeplavby.

„Když jsme se tedy dostali do těchto století a prošli oněch šest cest světla, očekáváme sedmou. Poněvadž totiž dosud šlo po stupních, musí být to, co zbývá, stupeň vyšší.

Za prvé, že tato sedmá cesta světla jako nejbohatší, kterou si lze pod nebem myslet, bude na světě poslední. Po ní nezbude nic než ona blažená osmá na nebesích...

Za druhé mezi těmito sedmi cestami rozumového světla je krásná vzestupnost, protože následující stupeň neruší, ale uzavírá a upevňuje předchozí. Tak poslední cesta světla spojí všechno předchozí a teprve je učiní opravdu znamenitým. (Via lucis)

Vyučovací metoda

Výuka a výchova má být přiměřená chápání a schopnostem žáků. Je potřeba postupovat od věcí známých k neznámým, od jednodušších ke složitějším, aby jedno vyplývalo z druhého. Vyučování má být názorné, žáci mají mít možnost si všechno prohlédnout, vzít do ruky, ověřit vlastními smysly nebo alespoň pomoci zobrazení. Při jazykovém vyučování je třeba se učit napřed věcem, až potom slovům, neboť slova bez vztahu k věcem jsou pouze prázdnými zvuky. Žákova pozornost se nemá tříštit, je třeba se soustředit na jednu věc a až po jejím osvojení přecházet na další. Výklad má být co nejstručnější a jasný. Má využívat rozboru (analýzy) pro seznámení s částmi probíraného předmětu, skladebného postupu (syntézy), který vede k dokonalejšímu poznání, a srovnání (synkrize), jehož výsledkem je nejdokonalejší poznání a pochopení věci a jejího smyslu.

Všeobecnost vzdělání

Komenský píše, že školy mají být pro všechnu mládež, bez rozdílu pohlaví, majetku a společenského postavení. Všichni lidé jsou si před Bohem rovni. Nelze vylučovat z výchovy děti méně nadané nebo hendikepované. Všichni musí být výchovou a vzděláním připraveni

k tomu, aby byli schopni dostat svým životním cílům. Vzdělání všech lidí význam pro celou společnost, pro dokonalejší působení jednotlivce ve prospěch celku. Pozemský život je přípravou na věčný a v tomto procesu má vzdělání své místo.

Stupně vzdělání podle Komenského

Komenský rozlišuje osm škol dle etap lidského života: škola zrození, útlého dětství, dětství, dospívání, mladosti, dospělosti, stáří a smrti. Každá z těchto škol má svůj význam. Aktivnímu školnímu vzdělávání by se člověk měl věnovat během šestiletých úseků do svých 24 let: škola mateřská, základní, obecná a vysoká.

S výchovou se má začínat v prostředí rodiny už od nejmladšího věku dítěte: *„Všechno, co se rodí, má tu vlastnost, že se dá ohýbat a formovat snáze, dokud je to útlé, kdežto zatvrdlé vypovídá poslušnost. Vosk se za měkka dává utvářet a znova přetvářet; ztuhlý bys spíše rozdrobil. Strůmek se nechá sázet, přesazovat, štěpovat a sem tam ohýbat. Jakmile vyrostе v strom, nejde to. Tak kdo chce kroutit z dřeva houžve, musí vzít dřevu zelené a mladičké; staré, suché a sukovité se nedá kroutit.“* (Velká didaktika)

Školní divadelní hry

Provozování školních divadelních her bylo v 17. století oblíbenou součástí výuky. Podle Komenského vyučovací metody měla být veškerá školní činnost nenásilná a příjemná pro žáka i učitele. Jednou z cest bylo i zapojení žáků do školních divadelních představení. Zábavnou formou jim měla pomoci k upevnění znalostí. Vyhovovala i další zásadě – aktivizovat žáka a odstranit ostych z veřejného vystupování. Školní hry byly především součástí jazykové výuky, ale svými tématy přispívaly i k získání a upevňování znalostí v dalších oborech. Komenský je autorem tří her. V Lešně se roku 1640 hrál jeho *Diogenes cynicus redivivus*, rok poté *Abrahamus patriarcha*. V Sárospataku musel Komenský provozování svých her hájit před církevními a školskými představenými. S nimi se dohodl, že do divadelní podoby zpracuje svou *Januu*. Tak vznikla v první polovině 50. let *Schola ludus* – cyklus osmi her, do nichž látku *Januy* rozdělil. V Komenského hrách převažuje jejich pedagogické zaměření nad divadelností, přesto mají literární hodnotu.

stěna D – politika

POLITICA

„*Politica urbem aut rempublicam bene regendi prudentia.*“ (LRP)

Text:

Politika je podle Komenského **moudrostí, jak spravovat věci veřejné**. Jejím cílem je svornost celé společnosti a zachování míru. S tím ostře kontrastovala tehdejší realita. Zosobněním zkažené politiky a politického myšlení podřizujícího veškeré konání státnímu zájmu mu byl Niccola Machiavelli (1469–1527). Proti machiavellismu staví Komenský svou optimistickou víru v možnost nápravy člověka a společnosti. Vedle toho však nutně vkládal naděje i ve válečné akce, které by pomohly porazit Habsburky a umožnily českým protestantským exulantům vrátit se do vlasti. Proto se Komenský obracel v dopisech na vrcholné představitele švédské a anglické politiky Axela Oxenstiernu i Olivera Cromwella a tištěnými spisky *Gentis Felicitas* a *Panegyricus Carolo Gustavo* na sedmihradského knížete Jiřího II. Rákócziho a švédského krále Karla X. Gustava.

Komenského návrhy nové, dokonalé politiky byly součástí jeho eschatologického myšlení; představují ideál, který je hodný následování.

Evropské konflikty doby Komenského

Třicetiletá válka

Třicetiletá a paralelně probíhající války byly především mocenským soubojem o ovládnutí Říše a Evropy, kde jednu stranu představovalo mocné habsburské Španělsko a středoevropské državy rodu a jejich protiváhu především Francie, Nizozemsko, Dánsko a Švédsko. Její bezprostřední příčinou byla vzpoura českých stavů vůči Ferdinandovi II. v důsledku obavy ze ztráty svobod náboženských i politických, zahájena 23. května 1618. K tomu nakonec po porážce 8. listopadu 1620 došlo v míře drastické. Konflikt navíc expandoval do dalších oblastí Říše. V roce 1625 do války vstoupilo Dánsko, roku 1630 se Švédsko, které podporovala i Francie. Válka nevedla k jednoznačnému výsledku, proto byl v roce 1648 uzavřen kompromisní Vestfálský mír.

Důsledkem války byly statisíce až miliony zmařených životů v důsledku bojových akcí, ale ve větší míře civilního obyvatelstva zdecimovaného drancováním, hladem a epidemiemi. České země zůstaly definitivně Habsburkům

Anglická revoluce

Král Karel I. nezvládl vnitřní politiku a dostal se do sporu s parlamentem, v otázce daní i náboženství. V roce 1640 svolal parlament, který se však stal opoziční silou. Roku 1641 se vzbouřili katoličtí Irové. V této době pobýval v zemi Komenský. Napětí přerostlo ve válku parlamentu s králem, trvající s přestávkou od roku 1642 až do roku 1649, kdy byl Karel I. popraven. Následně vyhlásil anglický parlament republiku, kterou v letech 1653–1659 ovládal lord protektor Oliver Cromwell. V roce 1660 byla obnovena ostrovní království. Během krizových let v důsledku bojů i epidemií přišlo o život asi deset procent ostrovního obyvatelstva.

Švédsko-polská válka

Jednalo se o pokračování boje o hegemonii nad prostorem Baltského moře. Polský král Jan II. Kazimír neuznal nárok Karla X. Gustava na švédský trůn, pročež v červenci 1655 vpadla švédská vojska do Polska. S Polskem bojující Rusové poutali část jeho sil. Zvratu ve válce napomohl odpor obyvatelstva vůči Švédům, kteří pronásledovali katolíky. V zimě na rok 1656 se statečně bránil klášter Jasná Góra. Od roku 1657 podporovalo Švédy vojensky i Sedmihradsko s knížetem Jiřím II. Rákóczim. Jejich krutí vojáci zpustošili rozsáhlé oblasti na jihu a východě Polska, čímž si vysloužili nenávist a odpor. Sedmihradský kníže byl nucen postupně kapitulovat. Anglie s Francií v obavě z úplné porážky Švédska vyvolaly mírová jednání. Válka byla ukončena mírem v Olivě, uzavřeným 3. května 1660.

Popiska k letákům s Fridrichem Falckým a Ferdinandem II.

Kolo Štěstěny – Fortuny, znázorňující strmé vzestupy i rychlé pády, bylo v 17. století oblíbeným motivem. Karikatura z politického letáku popisuje osud českého zimního krále Fridricha Falckého. Kolem otáčejí dva intelektuálové, kteří jej povzbudili k riskantnímu kroku, který pro něj i české království skončil katastrofou.

Apoteóza vítězného císaře Ferdinanda II. Habsburského na dobovém letáku.

Portréty osobností:

Machiavelli (dodáme text)

Karel starší ze Žerotína (1564–1636)

Významný bratrský šlechtic, vzdělaný intelektuál a moravský politik. Podporovatel mladého Komenského během studia. Během stavovského povstání zastával umírněné stanovisko a

zasazoval se o náboženskou svobodu. Zůstal loajální habsburskému panovníkovi, díky čemuž po porážce povstání nebyl persekvován. Až do roku 1628 chránil bratrské duchovní na svém panství v Brandýse nad Orlicí. Později se snažil bratrským sborům, které našly útočiště zejména v Polsku, zajistil přesun bratrské tiskárny z Kralic do Lešna. Komenský mu věnoval *Labyrint světa a Lusthaus srdce*.

Kristýna I. Švédská (1626–1689)

Královna s širokými intelektuálními a kulturní zájmy. Panovnicí se stala ve svých šesti letech v roce 1632 po smrti Gustava II. Adolfa u Lützen. Snažila se o povznesení Švédska, zvláště prostřednictvím vzdělanosti. Komenskému udělila dvakrát audienci. V roce 1645 uzavřela mír s Dánskem. Díky tomu mohla aktivně postupovat švédská vojska ve střední Evropě. K pokusu o dobytí Vídně už nedošlo, v roce 1648 byl uzavřen Vestfálský mír. V roce 1654 se vzdala trůnu ve prospěch bratrance Karla X. Gustava. Konvertovala ke katolictví a odebrala se do Říma.

Axel Oxenstierna (1583–1654)

Švédský státník a diplomat. Od roku 1612 kancléřem Švédského království, od roku 1632 předsedou regentské rady vládoucí za nezletilou Kristýnu. Snažil se zreformovat systém státní správy, hospodářství i školství. Byl jednou z klíčových postav třicetileté války a švédského velmocenského vzestupu. S Komenským se dvakrát setkal a angažoval jej do švédských služeb.

Jiří II. Rákóczi (1621–1660)

Sedmihradský kníže. V době jeho vlády působil Komenský v letech 1650–1654 v Sárospataku, kam byl pozván jeho mladším bratrem Zikmundem reformovat místní školu. Komenský se na Jiřího obracel ve svém spise *Gentis felicitas* (napsáno 1654), kde radil jakými reformami zajistit rozkvět Uher a pod vlivem chiliastických očekávání nabádal k vojenské akci proti Habsburkům. Podobně Rákóczimu předpovídal uherskou korunu Mikuláš Drabík. Vláda knížete však skončila debaklem po neúspěšném tažení do Polska roku 1657 během švédsko-polské války.

Mikuláš Drabík (1588–1671)

Spolužák Komenského, bratrský kněz a vizionář. Žil v exilu v Horních Uhrách (dnes Slovensko). Opakovaně měl vidění s nábožensko-politickým obsahem. Podle domnělých božských zjevení měla být jeho vlast vysvobozena z moci Habsburků. Na Komenského měl mimořádný vliv, jeho vize spolu s proroctvími Kryštofa Kottera a Kristiny Poniatowské vydal v *Lux in tenebris* (později *Lux e tenebris*). Kvůli svým proticísařským proroctvím byl roku 1671 (již po Komenského smrti) souzen a popraven.

Karel X. Gustav (1622–1660)

Švédský král od roku 1654, po abdikaci královny Kristýny. Většinu své vlády strávil ve válce s Polskem a Dánskem. Komenský se na něj obracel svým spisem *Panegyricus Carolo Gustavo*, v němž ho vítal jako ochránce evangelické věci, zároveň ho v duchu erasmíánského humanismu nabádal k zachování polských svobod, včetně náboženských a spravedlivému zacházení s poddanými. Přesto v situaci války pohlíželi polští katolíci na české bratry i na Komenského jako na pátou kolonu, koncem dubna oblehli jejich hlavní sídlo ve Velkopolsku Leszno a město vypálili.

Oliver Cromwell (1599–1658)

Člen parlamentní opozice proti králi Karlovi I., významný vojevůdce, republikánský politik a od roku 1653 lord protektor Anglie, Skotska a Irska. Řada Komenského přátel v Anglii, včetně Samuela Hartliba a matematika Johna Pella, se angažovala ve prospěch Cromwellova režimu. Komenský sám vkládal v letech 1654–1655 v možnou protihabsburskou koalici Anglie, Švédska a Sedmihradska značné naděje. Naděje na vojensko-politický zvrát střeoevropské situace byly však mimo realitu.

de Geerové

Ludvík de Geer (1587–1652)

Jako zbožný muž a náboženský exulant měl pochopení pro lidi stejného osudu. Ludvík, od roku 1615 žijící v Amsterdamu, vybudoval švédské hornictví (měď, ocel) a pozoruhodně organizované výrobní impérium a nakonec se stal největším zbrojařem třicetileté války. Obdivoval Gustava II. Adolfa a stal se jedním z jeho rádců a posléze bankéřem švédské koruny a diplomatickým agentem kancléře Oxenstierny. Podporoval český exil a

Komenského. Mezi jeho chráněnci byl i René Descartes. S Komenským se seznámil na doporučení Johna Duryho v roce 1641, posléze jej angažoval v Elbinku. Komenský byl tak zaujat pansofií, že práci na švédské školské reformě a učebnicích zanedbával, čímž se jejich vztah zkalil. V roce 1646 se ve Stockholmu uskutečnilo za přítomnosti Ludvíka de Geera Komenského setkání s královnou Kristýnou. Ludvík v závěru života přenechal podnikání synům a zemřel v milovaném Amsterdamu. Svým třinácti dětem zanechal ohromné dědictví, ale i požadavek podpory pronásledovaných. Komenský jen nazval „grandis eleemosynarius Europae – velkoalmužník Evropy“.

Vavřinec de Geer (1614–1666)

Žil v Amsterdamu, pokračoval v díle svého otce. S Komenským se seznámil v roce 1642, když cestoval přes Nizozemsko do Švédska. Tehdy se Komenský setkal i s Gottfriedem Hottonem a Janem Rulitiem, kněžími spojenými s de Geery a pozdějšími příznivci. Když se dostal do krize vztah Komenského s jeho otcem, snažil se Vavřinec s Hottonem o jejich udobření. Po požáru Lešna v roce 1656 nabídl Komenskému útočiště v Amsterdamu, kde jej velkoryse podporoval včetně pansofických prací, které se jeho otci nelíbily. Dokonce podpořil edici proroctví i zamýšlený překlad Bible do turečtiny. Ve své závěti zavázal dědice k další podpoře Komenského. Jeho syn Gerhard de Geer (1642–1687) se zasloužil o uchování odkazu Komenského. Podporoval přípravu vydání *Obecné porady*, ale i dalších jeho děl.

STĚNA Č. 4 – POLITIKA

Šuplík 1 – CONSULTATIO CATHOLICA – listování ve 3 jazycích + dobové utopie významných představitelů (např. Morus, Campanella, Bacon, atd.).

Forma – jedna bude mít listovací dvoustrany svisle, druhá vodorovně; na utopii může být menší

Šuplík 2 – DE BELLO - interaktivní displej, hlavní nabídka ABC, A popsané rytiny, B osobnosti, C problémy

Šuplík 3 – LUDUS – stolní válka – s logickým vysvětlením, že v dnešní době se války přesunuly převážně do oblasti sportu; postavičky by měly oděv Švédů a Rakušanů

Šuplík 4 – SCRIPTA POLITICA – maketa (Panegyricus Gustavo Carolo) + podsvícený vysvětlující text

Šuplík 5 – ANGELUS PACIS – listování ve 3 jazycích, obrázky od Holanďanů, vysvětlení míru v Bredě

Šuplík 6 – CONTEMPORARITAS – konkluze politiky, ale i celé výstavy; použity budou sbory z Obecné rady (konsistoř svatosti, mírový soud a sbor světla) s odkazem na instituce současného lidstva a jejich fungování či nefungování

Forma - hlavolam dřevěný – jak jsou ty klasické kostky (třeba 6), které po složení vytvoří tvar (čtverec, loďku...) – na každé kotce by mohl být nějaký pojem, celá skládačka by se mohla jmenovat třeba „co se musí lidé naučit, aby společnost fungovala?“ – podstata by byla něco složit, ale zároveň si u toho uvědomit, jak ten problém (otázka) je komplikovaný